

БАРАНОВА Тетяна Андріївна

МОДЕЛЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ГРУП КОНТРОЛЮ БОЙОВОГО СТРЕСУ

Tetiana BARANOVA

MODELING PSYCHOLOGICAL READINESS FOR THE ACTIVITIES OF COMBAT STRESS CONTROL GROUP SPECIALISTS

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2025.02.119>

УДК 159.9.359:355.422 (043.5)

ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну і триваючої збройної агресії особливого значення набуває питання збереження психічного здоров'я військовослужбовців. У зв'язку з цим значущості набуває діяльність кваліфікованих фахівців груп контролю бойового стресу (ГКБС), які покликані формувати в особового складу здатність протистояти стресу та володіють для цього не лише відповідними знаннями, а й високим рівнем психологічної готовності до виконання своїх професійних обов'язків. При цьому така їх спроможність передбачає стійкість до екстремальних навантажень, упевненість у прийнятті рішень, здатність ефективно працювати за умов невизначеності, емпатійне реагування на психо-емоційний стан військовослужбовців й уміння керувати власними емоційними станами. Психологічна готовність фахівців ГКБС постає не лише як важлива особистісна характеристика, а й як результат системної професійної підготовки, адаптації до бойового середовища та ефективного функціонування у часопросторі підвищеного ризику. Її ґрунтовне моделювання дозволяє цілісно уявити структуру, виявити основні психологічні компоненти та взаємозв'язки між ними, розробити ефективні методи

її формування, удосконалення, підтримки. Саме тому моделювання вказаної психологічної готовності є своєчасним, практико орієнтованим і соціально значущим, що ваку-альнює її міждисциплінарне вивчення.

Стан наукової розробки теми. Проблеми моделювання психологічної готовності до діяльності достатньо досліджені у психологічній літературі. Так, сутнісний зміст та методологічні засади моделювання розглядали Г.О. Балл, В.Ф. Боснюк, С.С. Вітвицька, І.В. Волженцева, Т.Є. Гура, В.А. Денисенко, В.В. Жовтрянська, С.М. Каліщук, З.С. Карпенко, В.О. Олєфір, В. Маркс (W. Marx), Л. М. Пріснякова, В. А. Семиченко, Н.В. Середа, Н.М. Токарева, М. І. Томчук, А. В. Фурман, О. М. Хайрулін та ін. Психологічну готовність фахівців військових та спеціальних формувань осмислювали Я.Г. Бондаренко, І.Ю. Горелов, А.В. Кириченко, О.С. Колесніченко, Я.В. Мацегора, В.І. Воробйова, В.В. Стасюк, Л.В. Кринець, Н.Є. Пенькова, О.О. Самойленко, Н.А. Сторожук та ін. Різноманітні чинники та умови забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій та екстремальних обставин обґрунтовували Е.А. Брашер (E. A. Brusher), В.В. Клочков, О.М. Кокун, К.О. Кравченко, Л.В. Кринець, С.В. Мамченко, В.М. Мороз, В.П. Неш (W. P. Nash), О.Р. Охременко, І.О. Пішко, І. І. Приходько, В.В. Стасюк, О.В. Тімченко, Ю.М. Широ-

ков, К. Р. Фіглі (С. R. Figley), О. Ф. Хміляр, та ін. Феноменологію та зміст діяльності фахівців груп контролю бойового стресу до діяльності в бойових умовах узагальнено у наших працях (Т. А. Баранова [2; 3]) та в Інструкції ГШ ЗСУ «Порядок роботи груп контролю бойового стресу у військових частинах Збройних Сил України» [10].

Проте, незважаючи на наукову продуктивність різних аспектів висвітлення проблеми моделювання психологічної готовності до діяльності, спеціальних досліджень її щодо фахівців ГКС не виявлено. При цьому побудова моделі названої готовності дає змогу розглядати визначений феномен не лише як структурно-логічну схему, а й системно визначити основні його складові, компоненти та етапи формування. Водночас детальне конструювання такої ідеалізованої модельної картини уможливорює надання офіцерами груп контролю своєчасної психологічної підтримки особовому складу, сприяючи збереженню бойової готовності та психічного здоров'я вояків. Взаємодоповнення системної схеми і концептуальної картини узагальнює розробку відповідних методичних матеріалів, що підвищують стресостійкість та адаптивність фахівців ГКС різної спеціалізації, реалізуючи комплексний підхід до їхнього професійного зростання та всебічного особистісного саморозвитку в екстремальних умовах бойової діяльності.

Мета системного міждисциплінарного пошуку: системодіяльнісне моделювання психологічної готовності до діяльності фахівців груп контролю бойового стресу.

Завдання дослідження: а) теоретично висвітлити категорійну сутність моделювання готовності особистості до праці; б) розкрити й детально схарактеризувати основні підходи до моделювання психологічної готовності військово-службовців до службово-бойової роботи; в) сконструювати модель психологічної готовності до діяльності фахівців ГКС.

Об'єктом вивчення є моделювання як теоретичний конструкт, тобто як система раціональних концептуалізованих знань, що пояснює закономірності побудови, розвитку та застосування моделей, які уможливають відтворення, аналізування й прогнозування поведінки складних процесів і систем у різних сферах діяльності.

Предмет дослідження становить моделювання психологічної готовності фахівців ГКС до діяльності, що охоплює структурно-логічне

впорядкування, поетапне конструювання та цілісне функціональне зреалізування основних компонентів, що у взаємодоповненні забезпечують ефективність їх професійної діяльності в умовах бойових дій та військових операцій.

Гіпотеза дослідження містить твердження, що вимагає перевірки: системне, діяльнісно зорієнтоване моделювання психологічної готовності фахівців ГКС сприяє більш ефективному формуванню їх професійних компетентностей, підвищенню стресостійкості та здатності діяти адекватно в умовах бойових дій та військових операцій, що в результаті покращує якість надання психологічної підтримки особовому складу та знижує ризики розвитку бойового стресу у військовослужбовців.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше розроблено комплексну модель психологічної готовності фахівців ГКС, яка інтегрує сучасні теоретичні підходи до логічної систематизації, методологічного конструювання, структурного впорядкування й функціональної репрезентації мотиваційно-ціннісного, когнітивно-змістового, практично-операційного та емоційно-вольового компонентів означеної готовності, адаптованих до специфіки діяльності особистості в умовах бойових дій. Запропонована модель сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності фахівців ГКС шляхом поєднання переваг системного та діяльнісного підходів до розвитку їх ключових компетентностей, інтеграції теоретичних знань із практичними вміннями, формування стійкості до стресу та удосконалення навичок продуктивної психологічної підтримки особового складу.

Виклад основного наукового матеріалу дослідження

В умовах збройних конфліктів, локальних війн і терористичних загроз актуалізується проблема психологічної підтримки військово-службовців. У цьому контексті діяльність фахівців ГКС є одним із важливих напрямів збереження боєздатності та психічної стабільності особового складу військових підрозділів, а моделювання психологічної готовності цих спеціалістів дає змогу усвідомити чинники, механізми й умови їх професійної ефективності. Оскільки психологічна готовність – це складне багаторівневе й багатокомпонентне утворення, яке охоплює особистісні ресурси та професійно важливі риси-якості, необхідні

для результативного виконання функціональних обов'язків, то її моделювання уможливить не тільки опис структурних компонентів і базових складових, а й прогнозування поведінки-діяльності фахівця ГКСБ в умовах бойового навантаження і побудову ефективної системи їхньої підготовки та підтримки.

У процесі аналізу джерельної бази (Г.О. Балл [1], І.В. Волженцева [4], Т.Є. Гура [5], З.С. Карпенко [7], В. Маркс (W. Marx) [24], М.І. Томчук [15], А.В. Фурман [16-18], О.М. Хайрулін [19; 20] та ін.) встановлено, що вітчизняні та зарубіжні науковці приділяють значну увагу визначенню поняття «модель» та підкреслюють важливість його застосування у психологічній науці для опису психологічних процесів, станів і властивостей особистості у різних соціокультурних контекстах, зокрема й ефективності її професійної діяльності. Доведено, що моделювання відіграє важливу роль у пізнанні різноманітних процесів та явищ дійсності через їх цілісне відображення, детальний аналіз і точне прогнозування. Обґрунтовано, що у психологічній науці моделювання слугує підґрунтям для систематизації й узагальнення знань, формування деталізованих теоретичних концепцій та удосконалення прикладної підготовки фахівців різних галузей практикування.

У будь-якому разі, моделювання постає значущим та ефективним методом теоретичного дослідження психологічних явищ, що реалізується через відтворення сутнісних ознак оригіналу і передбачає створення переважно ідеальних моделей. При цьому такий прототип, концептуалізуючи спрощене представлення складного феномену, дозволяє наочно і зрозуміло вивчити так чи інакше упредметнені психологічні процеси, стани та властивості, верифікувати евристичність певних фундаментальних уявлень й глибше розуміти зміст аналізованих фактів. Специфіка психологічного пізнання потребує застосування різних технік моделювання, причому як в аспекті відтворення змістовлень досліджуваного явища, що формує багатозначненнєві й міжрівневі образи складних феноменів, так і в контексті осмислення логіки пізнання, спрямованого на відновлення динаміки розвитку явища і способів його реконструкції. Поліфункціональність цього методу, зреалізованого із використанням технік прямої чи опосередкованої реконструкції предмета репрезентації або й із застосуванням ресурсів творчої діяльності, спрямовує його у бік аналізу, інтерпретації й теоретизації даних

і часто вимагає від дослідника «подвійної» рефлексії.

Евристичним для чинного дослідження є *метод онтологічного моделювання*, презентований О. М. Хайруліним [19; 20]. За словами вченого, сутність його полягає у системному осмисленні, структуруванні та узагальненні знань, унаслідок чого актуалізується розуміння психологічних процесів у їх цілісності, організованості й багатогранності; проведена дескриптивна реконструкція наукових фактів дозволяє при цьому відтворити складну й багаторівневу структуру досліджуваного явища. Таке моделювання, поєднуючи теоретичний та емпіричний підходи, відображає фундаментальні властивості, динаміку і соціокультурний контекст предмета вивчення й відтворює його цілісний, когерентний образ. Дослідник наголошує на доцільності багаторівневого підходу, репрезентованого у вигляді низку взаємопов'язаних поясів, які розгортаються від конкретних емпіричних фактів до універсальних рис-якостей, що виходять за межі часопростору і дають змогу не лише відтворити або переструктурувати реальність, а й інтегрувати різні рівні та форми наявного наукового знання у вигляді холистичного й обґрунтованого образу-уявлення.

З.С. Карпенко, зосереджуючи увагу на ролі моделювання як універсального наукового методу, що забезпечує спрощене, унаочнене та структуроване відображення складних психічних процесів і явищ, підкреслює ідеалізованість таких прообразів та виокремлює два підходи до їх репрезентації: емпіричний, що базується на виявленні властивостей об'єкта через досвід, та апіорний, який ґрунтується на логіцизмі і переддосвідному конструюванні цих структур, що водночас постають як форма пізнання предмета дослідження. За словами науковиці, використання гіпотетико-дедуктивного методу може істотно підсилити наукову обґрунтованість і системність такого конструювання дійсності. Окрім того, висновується значущість моделювання у психології як комплексного методологічного інструментарію, що охоплює створення дослідницьких, пояснювальних та інтерпретаційних схем у різноманітних формах – від вербально-логічних конструкцій до образно-символічних образів. Такий підхід відповідає аксіологічним викликам постнекласичної науки, де моделі використовуються не просто як технічні засоби, а як когнітивні інструменти, що структуровано й багатовимірно відображають сутність дос-

ліджуваних психологічних явищ, сприяючи формуванню цілісного, системного й глибокого наукового знання, адаптованого до динамічних змін у дослідницькому довкіллі і здатного інтегрувати різні рівні та форми пізнання [7].

А.В. Фурман, презентуючи типологічний підхід у системі професійного методологування [18], зосереджується на символічному значенні принципу кватерності, який використовує в контексті вітакультурної методології. У засновках його концепції перебувають уявлення про огорнутий сферою квадрат як символ чотирьох стихій (земля, вогонь, повітря, вода), що відображає прагнення до гармонійної єдності матеріального світу і духовного життя через циклічність і збалансованість. У цій парадигмі чотири засадничі функції психіки, визначені К. Г. Юнгом, набувають особливого значення, доповнюючи символічний образ фундаментальних структур людської свідомості та підсвідомості. Водночас значущим постає виділення дослідником компоненту волевиявлення, що відповідає відомій трансцендентній функції і забезпечує інтеграцію й цілісність будь-якої психічної системи. Такий підхід розширює традиційне розуміння моделі, підкреслюючи динамічний і комплексний характер досліджуваних об'єктів й наголошуючи на співіснуванні й взаємодії полярностей-протилежностей через глибинні структури, і слугує важливим інструментом для методологічного осмислення психологічних явищ, підкреслюючи багатогранність типологічного і кватерного підходів до процесів моделювання.

В контексті моделювання психологічної готовності до діяльності фахівців ГКС, під час конструювання моделі дотримано вимог принципів, запропонованих у статті І.В. Волженцевої, серед яких: 1) чітке визначення мети, завдань та результатів конструювання такої структури; 2) виокремлення основних факторів, параметрів та характеристик досліджуваного об'єкта; 3) вибір найоптимальнішого способу репрезентації із наявних альтернатив; 4) економічність як мінімізація матеріальних, часових та інших ресурсів; 5) масовість як уможливлення універсального застосування до схожих концептуальних організованостей та дослідницьких систем [4]. Дотримання зазначених принципів сприяло створенню ефективного, надійного та практично значущого концепту психологічної готовності фахівців у специфічних умовах бойового стресу.

Інтерпретація сучасних моделей, спрямованих на детальну реконструкцію й системне упорядкування предметного концепту готовності до діяльності, показало, що їх автори (зокрема, М.І. Томчук [15]) враховують багатокомпонентність досліджуваного явища. При цьому кожному із визначених складових сконструйовано з урахуванням специфіки професійної діяльності фахівців. Зокрема, О.О. Самойленком сформовано деталізовану модель формування психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників із бойовим досвідом, що охоплює сім взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів: організаційно-управлінський, регуляційно-адаптаційний, соціально-психологічний, професійно-діяльнісний, особистісний, емоційний та психофізіологічний, де надано значення як зовнішнім, так і внутрішнім чинникам, що впливають на готовність військових, передусім на престижність служби, рівень адаптованості, комунікативні навички, професійні компетенції, актуальний психофізіологічний стан та ін. [12].

О. С. Колесніченком змодельовано два види психологічної готовності працівників МНС до діяльності в екстремальних умовах – тимчасову та спеціальну, й доведено, що запропонований образ ситуативної налаштованості вказує на розуміння фахівцем важливих професійних завдань, його здатність до оцінки конкретних умов роботи та вибору адекватних способів і прийомів практикування, тоді як довгострокова підготовка має зосереджуватися на розвитку когнітивних та емоційно-вольових рис якостей поруч із формуванням системи професійних знань і навичок названого спеціаліста [9].

У форматі структурно-логічного підходу А.В. Кириченком побудовано модель психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах [8]. Запропонована концептуальна схема охоплює чотири взаємопов'язані складові, що комплексно відображають базові характеристики об'єкта дослідження. Водночас автором підкреслено важливість внутрішньої мотивації як джерела професійного самоствердження й наявності бажання служити у підрозділі як свідомого життєвого вибору, що поєднується з високою вимогливістю до психологічної й фізичної підготовки фахівця.

Аналогічний підхід визначено релевантним і для фахівців ГКС, зважаючи на форму-

вання стійкої мотивації до допомоги іншим у критичних ситуаціях як основи їхньої професійної ефективності. Особливе значення приділено усвідомленню десантником цілей, загроз та контексту бойових дій, що забезпечується шляхом розвитку його пізнавальної сфери, вміння орієнтуватися у складних ситуаціях і приймати зважені рішення. Підкреслено й важливість операційного забезпечення діяльності військового, тобто наявність у нього практичних знань, навичок, засобів саморегуляції та досвіду взаємодії в умовах нестабільності й невизначеності, що, поряд зі сформованою здатністю до збереження психологічної стабільності, керування своїми настроями й емоціями, подолання страхів та дієве переборення сумнівів визначає високий рівень його професійної дієздатності.

Осмислення цілей, змісту, форм і методів моделювання психологічної готовності до діяльності фахівців ГКС крізь призму системодіяльнісного підходу (Г.П. Щедровицький [21], А.В. Фурман [16; 17]) уможливило репрезентацію означуваного феномену у вигляді складно організованої й полікомпонентної структури, яка відтворює його сутнісні ознаки, властивості і взаємозв'язки. При цьому пропонується модель покликана забезпечити гомоморфізм, тобто часткову подібність з оригіналом, що дає змогу представити складне явище у більш доступній та наочній формі. У випадку моделювання психологічної готовності фахівців ГКС, це дозволило адекватно описати і спрогнозувати їх поведінку в екстремальних умовах, забезпечити ефективне керування стресом і підтримку психічного здоров'я особового складу.

У змісті запропонованої моделі основне місце займає категорія психологічної готовності фахівців до діяльності, що концептно відображає дану готовність як багатовимірне особистісне утворення, яке забезпечує ефективне функціонування суб'єкта в умовах підвищеного ризику та психоемоційного напруження, будучи не тільки результатом професійної підготовки, а й динамічним станом, котрий зберігає цілісність, внутрішню зібраність і професійну дієздатність у критичних життєвих ситуаціях, і яке водночас охоплює його внутрішню мотивацію до допомоги, наявність професійних знань і навичок, психологічну стійкість і здатність до саморегуляції, оперативне реагування та адаптованість до екстремальних викликів [2; 8; 9; 12; 14]. За-

кономірно, що сформована психологічна готовність фахівців ГКС, здійснена у форматі обґрунтованої моделі, постає важливою передумовою їх ефективного функціонування у зоні бойових дій та продуктивного виконання ними завдань з підтримки психологічної стійкості військовослужбовців Збройних Сил України.

В аспекті визначення структури психологічної готовності фахівців ГКС до діяльності в бойових умовах доцільним і теоретично обґрунтованим є також підхід, запропонований В. В. Стасюком [14]. Мовиться про виокремлення пізнавального компонента, який охоплює здатність усвідомлювати важливість завдань, знати способи їх реалізації та прогнозувати зміну ситуації, що особливо значуще для офіцерів ГКС, котрі повинні оперативнo оцінювати психічний стан військовослужбовців і приймати рішення за вкрай нестабільних умов. Емоційна складова цього феномену, обіймаючи відчуття відповідальності й впевненість у власних силах, безпосередньо корелює з їх потребою зберігати емоційну стабільність і бути прикладом внутрішньої зібраності для інших. Мотиваційний сегмент обстежуваного явища, виявляючись через потребу досягти успіху та реалізувати свої можливості у складних бойових обставинах, сприяє підтриманню високого ступеня професійної самовіддачі та витримки у фронтовій обстановці. Емоційно-вольовий складник структури особистісної готовності, передбачаючи самоконтроль, подолання страху та наявність цілеспрямованості, виявляється визначальним у критичному довкіллі-становищі, де фахівці мають не лише підтримувати власну професійну ефективність, а й допомагати побратимам у подоланні значних психічних бар'єрів.

Структурно-логічне осмислення складових психологічної готовності до діяльності фахівців ГКС уможливило розгортання її змісту у єдності таких етапів-компонентів: 1) мотиваційно-ціннісного – його концептуальне наповнення спрямоване на формування внутрішньої готовності особи до професійної діяльності, зумовлює певний рівень усвідомленості, сумлінності, відповідальності як передумов допомоги іншим у критичних ситуаціях; 2) когнітивно-змістового – пізнавальна значущість якого сфокусована на формування системи знань суб'єкта про природу бойового стресу, механізми його впливу, засоби діагностики, стабілізації та психологічного супроводу; 3) практично-операційного – адресованого на

розвиток умінь офіцера оперативно діяти в бойових умовах, застосовувати відповідні психотехніки, ефективні способи втручання та дієві способи саморегуляції; 4) емоційно-вольового – сфокусованого на стійкості особистості до психотравмувальних впливів, її здатності контролювати емоції, зберігати рішучість і забезпечувати внутрішню зібраність у критичних та екстремальних обставинах. Більше того, визначені складники сукупно формують підґрунтя психологічної готовності фахівця ГКС, необхідної для ефективного функціонування в умовах підвищеного ризику, високої відповідальності й постійної взаємодії з представниками особового складу, які переживають бойовий стрес і навіть дистрес (Г. Сельє).

В контексті репрезентованого теоретичного конструкту важливою є *категорія бойових умов*, що істотно впливають на актуальний психічний стан особистості. Високий ступінь небезпеки, непередбачуваності, наявності реальної загрози життю, часті контакти з примарою смерті, пораненнями, насильством та іншими екстремальними факторами, що властиві сучасній гібридній війні і спричиняють вагомий психотравматичний вплив, диктують не лише значну внутрішню налаштованість суб'єкта на продуктивне виконання професійних обов'язків, а й постають впливовими детермінантами збереження ефективності своїх дій у просторі жорсткого психоемоційного тиску [3; 4; 8; 9; 11; 13; 14]. Тому аналізована готовність має визначати здатність фахівця ГКС контролювати власний емоційний стан, оперативно реагувати на небезпеку, підтримувати інших у критичних ситуаціях та зберігати професійну витримку незалежно від рівня загрози. Це зумовлює підвищені вимоги до його професійної підготовки, розвитку стресостійкості, саморегуляції, емоційної стабільності та наявності низки особистісних рис-якостей, що дозволяють ефективно функціонувати в умовах бойового стресу.

В аспекті досліджуваної психологічної готовності фахівців важливим є глибоке розуміння ними сутності бойового стресу як особливого психічного стану, що виникає у людини у відповідь на вплив екстремальних чинників чи травматичного доквілля. Цей стан являє собою і результат гострої адаптаційної реакції організму на реальну загрозу, і формовияву як складної психічної реакції, що охоплює емоційні, когнітивні, фізіологічні та поведінко-

ві оприявлення. Такого ступеня психоемоційне напруження виникає внаслідок впливу специфічних стресорів, серед яких загрози життю, поранення, свідчення загибелі побратимів, застосування зброї, контакти з ворожим насильством та ін., що закономірно активізує дію захисних механізмів з одночасним тимчасовим підвищенням ефективності психологічного функціонування чи, навпаки, спричиняє розвиток ПТСР [3; 6; 11; 14]. У зв'язку з цим готовність фахівців ГКС має містити як ґрунтовні знання про механізми виникнення аналізованого явища, так і здатність розпізнавати його прояви та ознаки, враховуючи індивідуальні реакції військовослужбовців, здійснюючи своєчасне психологічне втручання і надаючи їм дієву й кваліфіковану професійну підтримку.

Інтерпретація процесу моделювання психологічної готовності фахівців ГКС до гідної практики в бойових умовах вимагає й узагальнення сутнісних ознак їх професійної діяльності. Так, відомо, що ці групи у Збройних Силах України виконують важливу роль у забезпеченні саме психологічної готовності та стійкості військових під час виконання службових завдань. Вони створені спеціально для системної персоніфікованої підтримки особового складу в екстремальних умовах, які характеризуються високим ступенем небезпеки, фізичним виснаженням та психоемоційними перевантаженнями учасників. Основними завданнями офіцерів ГКС визначено психологічну підготовку, підвищення стресостійкості, профілактику психотравм, оперативне реагування на кризові ситуації, а також фахову та особистісну реабілітацію військовослужбовців. Такі офіцери, активно діючи на етапі підготовки підрозділів до бойових дій, здійснюючи підтримку під час виконання завдань і забезпечуючи післявоєнне затишшя для відновлення, проводять тренінги, консультації, дебрифінги, надають значну психологічну допомогу, при цьому пропонуючи дієві рекомендації командуванню з оптимізації та управління людськими ресурсами. Закономірно, що злагоджена робота всіх членів ГКС сприятиме підвищенню боєздатності, зниженню ризику психічних розладів, швидшій адаптації особового складу після бойових дій і загальному збереженню персоналу підрозділів ЗСУ [2; 3; 10].

Презентована нами модель психологічної готовності до діяльності фахівців ГКС враховує специфіку їх професійної роботи й умови

підвищеного психоемоційного напруження. У цьому контексті мотиваційно-ціннісний компонент вказаної готовності спрямовується на визначення внутрішніх сенсожиттєвих установок, розвиток особистісної відповідальності та забезпечення здатності кожного учасника групи до надання допомоги у стресових ситуаціях; когнітивно-змістовий – відображає фундаментальні знання офіцерів ГКС з природи стресу, методів його діагностики, корекції та подолання; практично-операційний – проектує оперативність їхньої реакції й можливість застосування спеціальних прийомів і технік в екстремальних умовах; емоційно-вольовий – охоплює життєстійкість, навички саморегуляції і вправність учасників груп контролю у протистоянні небезпечним впливам довкілля (рис.).

У запропонованій моделі психологічної готовності фахівців ГКС до діяльності в бойових умовах окреслено системодіяльнісний підхід до організації цього складного феномену. У його засновках виокремлено чотири ключових етапи-компоненти, які одночасно є системоутворювальними елементами вказаної готовності. Саме вони, будучи системно та діяльнісно відрефлексовані, забезпечують цілісність, функціональність і практичну ефективність спеціаліста у стані бойового стресу, свідомісно синтезують головні сфери психічного життя особистості: мотиваційну, когнітивну, операційну, емоційно-вольову, й урешті-решт, рефлексивну. Водночас вони відображають логіку професійного функціонування фахівця ГКС у стресогенному середовищі сучасного бою, де інші можливі елементи чи фактори є допоміжними.

Запропонована модель психологічної готовності до діяльності фахівців ГКС належить до класу структурно-функціональних репрезентацій, що реалізують комплексний аналіз як статичних, так і динамічних аспектів досліджуваного явища. При цьому перша складова цілісно відображає його ієрархічну організацію в єдності складових-етапів-компонентів (мотиваційно-ціннісного, когнітивно-змістового, практично-операційного та емоційно-вольового), а функціональна – описує сукупність чітких взаємопов'язаних функцій, які охоплюють здатність особи до своєчасного розпізнавання стресових факторів, можливість мобілізації нею своїх внутрішніх ресурсів, забезпечення високого рівня емоційної стабільності, вияву спроможності до ефективної саморегуля-

ції й дієвого та швидкого прийняття обґрунтованих рішень в екстремальних та кризових ситуаціях.

Таким чином, у форматі мотиваційно-ціннісного компонента визначено внутрішнє спрямування фахівця ГКС на професійну діяльність у складних та стресових обставинах війни, що охоплює його особисту відповідальність, прагнення допомогти оточуючим у кризових ситуаціях й усвідомлення важливості своєї професійної місії в системі захисту держави. У царині діяльності ГКС цей компонент проявляється у створенні офіцерами належних умов, що забезпечують збереження мотивації та значущих ціннісних орієнтирів військовослужбовців, зокрема через формування у підрозділах позитивного соціально-психологічного клімату й презентування взірців взаємопідтримки, відповідальності та професіоналізму. Тут важливу роль відіграє взаємодія офіцерів цих груп із командуванням, що сприяє задіянню людського фактора до прийняття управлінських рішень. При цьому професійна підтримка з боку груп контролю допомагає командирам не лише розпізнавати ознаки бойового стресу у своїх підлеглих, а й ефективно мотивувати особовий склад, коригуючи оперативні завдання і тактичні навантаження з урахуванням психічного стану військових. Комплексно реалізація цього компонента уможливорює мінімізацію впливу негативних обставин довкілля і посилює у солдатів та офіцерів впевненість у своїх силах, забезпечуючи успішне виконання ними професійних обов'язків, сприяючи збереженню їхнього здоров'я та життя й підтримуючи боєздатність та моральний дух Збройних Сил України в умовах сучасної війни.

У контексті когнітивно-змістового компонента відбувається забезпечення фахівців ГКС необхідними знаннями про природу психоемоційного перевантаження і про методи його діагностики та інтервенції. Дистрес, що виникає як реакція організму на екстремальні умови, ризик для життя, втрату побратимів, фізичне виснаження й інформаційно-самісне переживання, може дієво впливати на якість прийняття рішень, взаємодію у підрозділі та загальну боєздатність військових. Оскільки без глибокого розуміння сутності такого психоемоційного перенапруження неможливе усвідомлене виконання службових обов'язків у складних та небезпечних умовах, то в реаліях війни офіцери цих груп мають володіти ґрунтовними

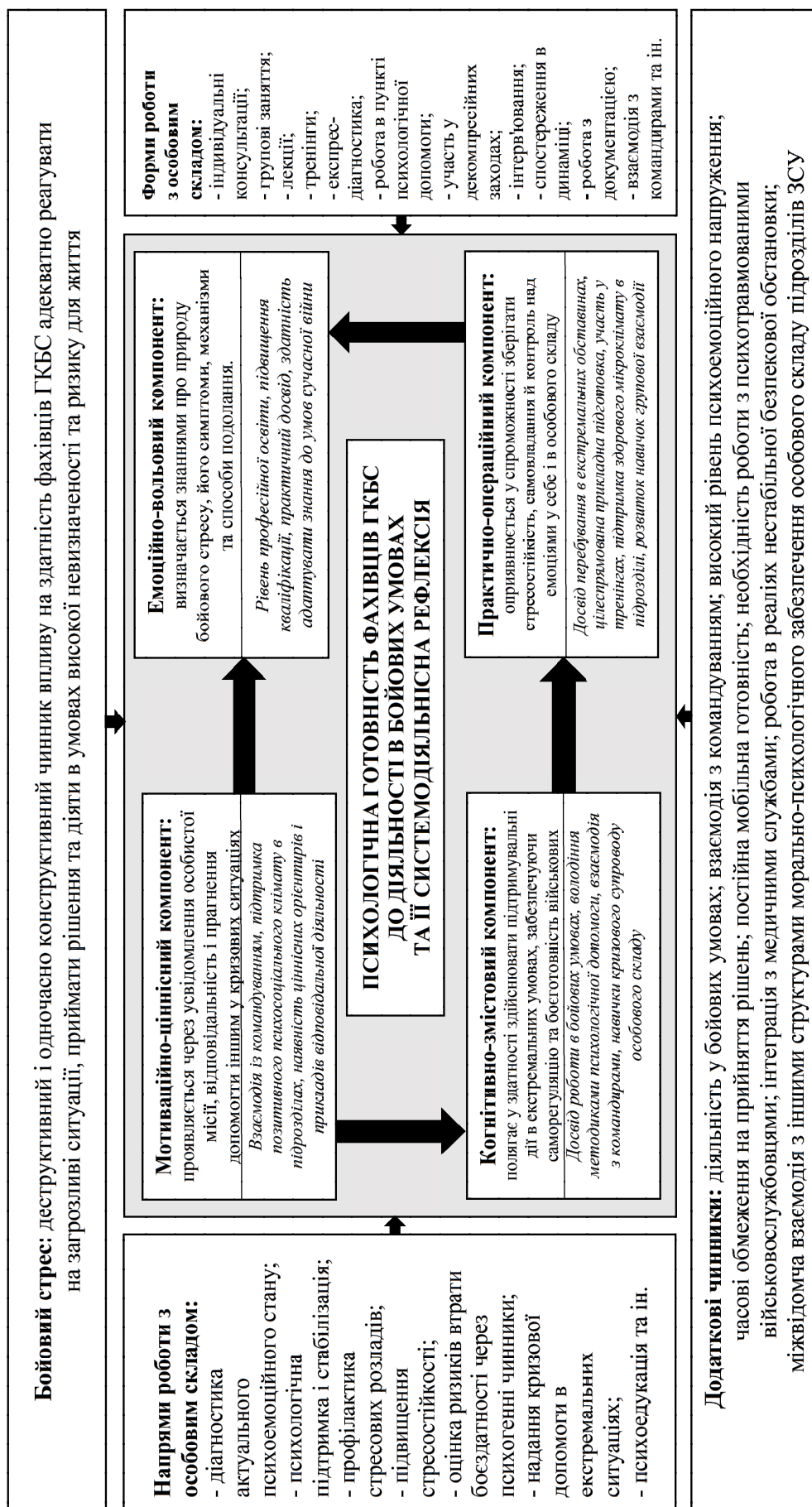

Рис.

Модель психологічної готовності фахівців ГКСБ до діяльності в бойових умовах

знаннями про механізми його формування, симптоматичні прояви та ефективні способи їх нівелювання. Знання про природу такого напруження дає змогу не тільки досконаліше розуміти причини таких психічних труднощів, а й дочасно долати їх негативні вияви. Усвідомлення природи стресу і способів його оптимального контролю сприяє й формуванню внутрішньої психологічної стійкості, що є ключовою у бездатності військових підрозділів. Просвітницька робота, яка проводиться фахівцями цих груп, допомагає особовому складу усвідомити важливість психічного здоров'я й самостійно застосовувати практично дієві методи його відновлення. З боку представників ГКС аналізований компонент оприявнюється через постійне підвищення їх кваліфікації, освоєння новітніх методик та адаптацію спеціалізованих фахових знань до сучасних бойових реалій.

У межах практично-операційного компонента формується здатність офіцерів ГКС ефективно діяти в умовах бойового стресу / дистресу та небезпеки для людського життя. Фахівці цих груп, зважаючи на першорядність забезпечення психологічної готовності особового складу до бойових дій через спеціалізовану підготовку та підтримку в часопросторі постійного психоемоційного навантаження, здійснюють цю діяльність через застосування сучасних діагностичних методик, проведення психопрофілактичних заходів та організацію оперативного супроводу, наслідком чого є мінімізація впливу емоційних травм, зниження ризику розвитку ПТСР, підтримка стійкого морально-психологічного стану військовослужбовців. Сюди ж входить проведення тренінгів, лекцій і польових занять, спрямованих на навчання останніх методам саморегуляції, на розвиток навичок само- та взаємодопомоги і здатності контролювати власне самопочуття, що дозволяє зменшити в них рівень тривоги, уникати паніки й підтримувати ефективну взаємодію у військовому колективі. Організовані ГКС пункти психологічної допомоги, які розташовуються у безпосередній близькості до районів виконання завдань, також дають змогу надавати кваліфіковану психологічну підтримку захисникам у режимі реального часу і стабілізувати психоемоційний стан військових з проявами дистресу. Особливу увагу її службовці приділяють підготовці командирів та сержантів, котрі діють як посередники у роботі з особовим складом у кризових ситуаціях,

навчаючи їх розпізнавати ознаки психотравм й застосовувати різноманітні методики психологічного супроводу підлеглих. До рекомендацій офіцерів груп контролю дослухаються при прийнятті управлінських рішень, що оптимізує процес управління людськими ресурсами в ЗСУ за критеріями ефективності та адаптивності до воєнних викликів.

В аспекті впливу емоційно-вольового компонента репрезентується спрямованість фахівців ГКС на забезпечення здатності військовослужбовців ефективно діяти в екстремальних умовах. Сюди ж належить високий рівень їх особистої витривалості, навички саморегуляції, контроль страху та напруження, вміння протистояти тиску бойового стресу й тривалих психоемоційних навантажень. В умовах війни саме цей аспект психологічної готовності гарантує спроможність офіцера групи контролю зберігати цілісність психіки й адекватність поведінки, що є необхідною передумовою для виконання ним службових завдань. Оскільки діяльність ГКС у Збройних Силах України спрямована на підтримку стресостійкості військовослужбовців через навчання їх методам саморегуляції, надання психологічної допомоги та організацію заходів з відновлення після травматичних подій, то для цього проводяться регулярні тренінги, психоедукація, групові й індивідуальні практичні заняття. Фахівці груп контролю також задіюються до безпосередньої підтримки під час бойових дій, здійснюючи моніторинг психоемоційного стану особового складу, своєчасно виявляючи ознаки психічної дезадаптації та надаючи первинну психологічну допомогу. Тому їх емоційна витривалість і вольова наполегливість формуються не лише на рівні окремої особистості, а й через створення здорової соціально-психологічної атмосфери в мікроколективі, посилення групової співпраці, надання взаємодопомоги та зміцнення довіри. Крім того, емоційно-вольові якості офіцера ГКС охоплюють здатність адаптуватися до мінливих обставин бойового довкілля, контролювати сильне психічне напруження, зберігати витримку й самовладання у стресових ситуаціях і виконувати накази командирів навіть у складній обстановці. Така стійкість постає результатом системної психологічної підготовки фахівців, що поєднує теоретичні знання, практичні навички й особистісну готовність і формується під безперервним впливом комплексного поєднання механізмів адаптації, психоемоційної ре-

гуляції та професійного досвіду, набутого у реальних умовах бойового навантаження.

Динамічний аспект моделі психологічної готовності фахівців ГКС до діяльності в бойових умовах визначається діапазоном переходу від первинної мотиваційно-ціннісної усвідомленості, наявності базових знань, сформованості початкових умінь та мінімальної емоційно-вольової стійкості до сформованої моральної відповідальності, значної освіченості, майстерного застосування різноманітних психотехнік і високого рівня психоемоційної стабільності та вольової рішучості в екстремальних ситуаціях воєнного повсякдення. Вказане відбувається під впливом різноманітних чинників, серед яких засадничими є: а) бойовий стрес як деструктивний і одночасно конструктивний фактор, що впливає на здатність фахівців адекватно реагувати на загрозові ситуації, приймати рішення та діяти в реаліях високої невизначеності і ризику для людського життя; б) необхідність тісної взаємодії офіцерів груп контролю з командуванням за високого ступеня психоемоційного напруження бойового складу; в) тиск жорстких часових обмежень, що вимагає постійної мобільної готовності кожного вояка. Особливі виклики становить психологічна робота офіцерів цього фаху з психотравмованими військово-службовцями, значущість ефективної інтеграції їхніх зусиль із медичними службами, постійна діяльність в умовах нестабільної безпекової обстановки та складна міжвідомча взаємодія з іншими структурами морально-психологічного забезпечення особового складу ЗСУ. Комплекс таких факторів істотно ускладнює проведення діагностики психоемоційного стану військових, проблематизує надання їм психологічної підтримки, негативно впливає на підвищення стресостійкості, нівелює оцінку ризиків втрати боєздатності, знижує продуктивність надання кризової допомоги в екстремальних ситуаціях, урешті-решт утруднює організацію психоедукаційних та інших заходів. Підвищити рівень психологічної готовності офіцерів груп контролю покликані різні форми роботи з особовим складом – індивідуальні консультації, групові заняття, лекції, тренінги, експрес-діагностика, робота в пункті психологічної допомоги, участь у декомпресійних заходах, інтерв'ювання, спостереження в динаміці повсякдення, робота з документацією та взаємодія з командирами, які сприяють формуванню стійкості й ефективній діяльності фахівців у бойових умовах.

Передусім на мотиваційно-ціннісному етапі формується внутрішнє налаштування учасників ГКС на добротну професійну діяльність, що передбачає усвідомлення важливості виконання бойових завдань, високий рівень особистої відповідальності та стійку мотивацію допомагати іншим у стресових ситуаціях. Наявність таких спонукань уможливорює перехід до когнітивно-змістового етапу, де офіцер здобуває необхідні знання про природу бойового стресу, особливості його впливу на психіку та поведінку людини, а також ознайомлюється з методами діагностики, саморегуляції і психологічної інтервенції в аспекті ефективного реагування на критичні ситуації та підтримки особового складу. Фахівці груп контролю розвивають свої когніції під час спеціальних тренінгів, лекцій та індивідуальних занять з психотерапевтами, інструкторами з кризової психології та досвідченими психологами, що дає змогу усвідомлено підходити до розуміння власного психічного стану та використовувати адекватні методи саморегуляції в екстремальних умовах. Після накопичення теоретичних знань, на діяльно-операційному етапі закріплення здатності застосовувати отримані знання на практиці відбувається через вправлення у виконанні спеціальних вправ, опанування технік саморегуляції, зняття психічного напруження і формування навичок вчиняти за сталого високого навантаження. Важливо, щоб цей ступінь задіявав не тільки індивідуальні вміння і навички, а й охоплював спроможність до командної взаємодії і досвід підтримки побратимів. На емоційно-вольовому етапі відбувається вироблення в офіцерів груп контролю особистої витривалості, здатності до саморегуляції власних психічних станів та ефективного регулювання страху в екстремальнову потоці бойових подій. На цій фазі відбувається інтеграція знань, мотивації і практичних навичок у внутрішнє вольове осереддя, що дає змогу фахівцю ГКС зберігати внутрішню стійкість й не «ламатися» під тиском несприятливих обставин. Така емоційно-вольова поведінкова матриця додає вправності зберігати ясність мислення, приймати адекватні рішення у критичних моментах повсякдення, а також наполегливо підтримувати бойовий дух і взаємопідтримку у своєму мікроколективі. Отож, проходячи через усі названі послідовні етапи, офіцер групи контролю поступово набуває необхідного для стійкого функціонування в бойових умовах досвіду

адаптації, саморегуляції, психічної витривалості та компетентного прийняття рішень у межових стресових ситуаціях, що створює цілісну й ефективну систему формування його психологічної готовності.

Таким чином, моделювання психологічної готовності до діяльності фахівців ГКСБ дало змогу створити цілісне теоретичне уявлення, що структурно, динамічно й системно концептуалізує досліджуване явище, унаочнено презентує його компоненти, деталі й складові, чітко визначає способи актуалізації особистісних ресурсів та обґрунтовує шляхи формування професійних компетентностей військових спеціалістів. Виконання процедури реконструювання психологічної готовності дозволило визначити структурно-функціональне й змістове наповнення пропонованої моделі, спосіб її побудови за логікою пізнання, що сприяло глибшому розумінню динаміки її поступового становлення. Тут вагомою складовою моделювання стало врахування динамічності аналізованого феномену, його зумовленості впливом внутрішніх умов і зовнішніх факторів, зокрема значних стресогенних впливів, високого рівня професійної підготовки, значних особистісних ресурсів і тиску соціального довкілля. Окрім того, побудований структурний аналог ґрунтується на поєднанні когнітивно-поведінкових, психосоціальних та ціннісно-духовних підходів до розуміння сутнісної картини професійної діяльності фахівців ГКСБ, що надає йому модульності, адаптивності та діяльнісної довершеності в реаліях бойового довкілля.

ВИСНОВКИ

1. Моделювання – важливий теоретичний метод дослідження значущих об'єктів, предметів та явищ, який передбачає відтворення сутнісних характеристик складних феноменів шляхом створення їх ідеалізованих схематичних образів й уможливорює системне та наочне вивчення психологічних процесів, станів і властивостей, сприяє верифікації базових наукових уявлень і забезпечує глибоке розуміння змісту здобутих фактів. Специфіка психологічного пізнання, здійсненого крізь призму візуальної концептуальної репрезентації, полягає в послідовному формуванні складних багаторівневих образів, творчому осмисленні покомпонентної організованості та належного відтворення її внутрішньої плинності у форматах фундаментального осмис-

лення, системного обґрунтування та діяльнісного уреальнення. Евристичну цінність моделювання проаналізовано в аспекті аргументованого систематизування психологічного знання, реконструювання багатоступеневих структур і холістичного когерентного інтегрування емпіричних й теоретичних даних. Загалом аналізовану процедуру розглянуто як комплексний методологічний інструмент, що забезпечує глибоке й адаптивне наукове розуміння досліджуваних об'єктів.

2. Сучасні підходи до моделювання психологічної готовності військових до службово-бойової праці інтерпретовано з урахуванням специфіки їх професійної діяльності. У структурі цього теоретичного конструкту виділено когнітивну, мотиваційну, особистісну, діяльнісну, регуляторну та інші складові, наголошено на необхідності їх внутрішньої логічної узгодженості й комплексного системного упорядкування. Обґрунтовано значущість долучення до складу моделі зовнішніх факторів і внутрішніх чинників психофізіологічного, психосоціального та ціннісно-мотиваційного рівнів. Зосереджено увагу на важливості ефективного мотивування особового складу, на сприянні в усвідомленні ними стратегічних цілей та оперативних загроз, на формуванні ґрунтовних психологічних знань та операційному забезпеченні бойової роботи. Підкреслено комплексний зміст психологічної готовності військовослужбовців у єдності мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та емоційно-вольового складників і наголошено на значущості її актуалізації в екстремальних умовах.

3. Модель психологічної готовності фахівців ГКСБ розглянуто як полікомпонентну, багатовимірну та динамічну структуру, що поєднує низку взаємопов'язаних і взаємозумовлених етапів-компонентів й відображає сутність професійної діяльності офіцерів груп названого контролю у складних бойових умовах. Загалом статичну складову пропонованої концептуальної схеми подано як ієрархічну організованість її компонентів (мотиваційно-ціннісного, когнітивно-змістового, практично-операційного та емоційно-вольового), а функціональну – як опис сукупності чітких взаємопов'язаних функцій, що охоплюють здатність особи до своєчасного розпізнавання стресових факторів, можливість мобілізації своїх внутрішніх ресурсів, забезпечення високої емоційної стабільності, вияву її спроможності до ефективної саморегуляції й дієвого та швидкого прийняття рішень в екстремальних та кризових ситуаціях.

Динамічний аспект моделі охарактеризовано через процес переходу офіцера від первинної мотиваційно-ціннісної усвідомленості, наявності базових знань, сформованості початкових умінь та мінімальної емоційно-вольової стійкості до сформованої моральної відповідальності, фахової компетентності, майстерного застосування різноманітних психотехнік і високого рівня вольової рішучості в екстремальних реаліях повсякдення. Доведено значний вплив на ступінь психологічної готовності фахівців ГКСБ різноманітних чинників, зокрема бойового стресу й екстремальних ситуацій, необхідності їх конструктивної взаємодії з командуванням, значного психоемоційного напруження, наявності жорстких часових обмежень, що проблематизує надання психологічної підтримки, нівелює оцінку ризиків втрати боєздатності, знижує результативність кризової допомоги, утруднює організацію психоедукаційних та інших заходів з особовим складом. Підвищення якості психологічної готовності офіцерів груп контролю пов'язано з індивідуальними консультаціями, груповими заняттями, тренінгами, участю у декомпресійних заходах, інтерв'юванням військових. Підтверджено значущість деталізованого моделювання психологічної готовності до діяльності для адекватного прогнозування поведінки офіцерів ГКСБ, сприяння оперативному приборканню стресу і збереження їх професійної дієздатності у зонах бойових дій.

Перспективами подальших досліджень є експериментальне обґрунтування запропонованої моделі психологічної готовності до діяльності фахівців ГКСБ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г. О. Інтегративно-особистісний підхід у психології: впорядкування головних понять. *Психологія і суспільство*. 2009. № 4. С. 25-53.
2. Баранова Т. Психологічна готовність фахівців груп контролю бойового стресу до діяльності в бойових умовах. *Габітус*. 2024. №68. С. 209-217.
3. Баранова Т. Соціально-психологічні чинники формування психологічної готовності фахівців груп контролю бойового стресу до діяльності в бойових умовах. *Наукові перспективи. Серія : психологія*. 2025. № 4 (58). С. 1511-1531.
4. Волженцева І.В. Теоретичний аналіз використання методу моделювання в психології. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2022. Вип. 20. С. 64-77.
5. Гура Т.Є. Активізація професійної мислєдіяльності майбутніх психологів засобами ігрового моделювання. *Наука і освіта*. 2010. № 10. С. 168-172.
6. Забезпечення психологічної стійкості військово-службовців в умовах бойових дій : метод. посіб. / О. М. Кокун, В. В. Клочков, В. М. Мороз та ін. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.
7. Карпенко З. С. Аксіопсихологічні джерела методу моделювання у психології особистості. *Психологія і суспільство*. 2009. № 4. С. 138-144.
8. Кириченко А. В. Психологічна готовність військово-службовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності у бойових умовах : дис. ... докт. філософ. у галузі психології. Київ, 2023. 281 с.
9. Колесніченко О.С. Психологічна готовність працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2011. 238 с.
10. Порядок роботи груп контролю бойового стресу у військових частинах Збройних Сил України : Інструкція, затверджена заступником начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 11.11.2022 р. : військова публікація ВП 1-00 (160) 237.31.
11. Психологія суб'єкта бойових зіткнень : монографія / О. Р. Охременко, С. В. Мамченко, В. В. Стасюк, О. Ф. Хмільяр. Київ : Хімджест, 2018. 222 с.
12. Самойленко О. О. Формування психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до ведення бойових дій : дис.... канд. психол. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2018. 309 с.
13. Стасюк В. В. Психологія управління військами : підручник. Київ : НУОУ, 2014. 540 с.
14. Стасюк В. В., Скрипкін О. Г. Бойовий стрес : ознаки та первинна психологічна допомога. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 5(42). С. 341-343.
15. Томчук М. І. Методологічні засади дослідження та формування психологічної готовності особистості до діяльності. *Психологія і суспільство*. 2010. № 4. С. 41-46.
16. Фурман А. В. Архітектура теорії діяльності: рефлексивно-вчинковий сценарій метаметодологування. *Психологія і суспільство*. 2022. № 1. С. 7-94. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.01.007>.
17. Фурман А. В. Типологічний підхід у системі професійного методологування. *Психологія і суспільство*. 2006. № 2. С. 78-92.
18. Фурман А. В. Ідея і зміст професійного методологування : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 378 с.
19. Хайрулін О. М. Онтологічне моделювання психологічного поля гри. *Психологія і суспільство*. 2023. № 2. С. 106-141.
20. Хайрулін О.М. Психологія ігрового моделювання соціального життя суб'єкта : монографія. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 404 с.
21. Щедровицький Г. П. Методологічне значення опозиції натуралістичного і системодіяльнісного підходів. *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 40-47.
22. Brusher E. A. Combat and Operational Stress Control. *International journal of emergency mental health*. 2007. №9 (2). С. 111-122.
23. Combat Stress Injury : Theory, Research, and Management / C. R. Figley, W. P. Nash, eds. New York : Routledge, 2007. 341 p.
24. Marx W. Wartofsky. Models: Representation and the Scientific Understanding. Dordrecht ; Boston; London : D. Reidel, 1979. 390 p.

REFERENCES

1. Ball, H. O. (2009). Intehrativno-osobystisnyi pidkhid u psykholohii: vporiadkuvannya holovnykh poniat [Integrative-personal approach in psychology: ordering the main concepts]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 25-53 [in Ukrainian].
2. Baranova, T. (2024). Psykholohichna hotovnist fakhivtsiv hrup kontroliu boiovoho stresu do diialnosti v boiovykh umovakh [Psychological readiness of combat stress control group specialists for activities in combat conditions]. *Habitus – Habitus*, 68, 209-217 [in Ukrainian].
3. Baranova, T. (2025). Sotsialno-psykholohichni chynnyky formuvannya psykholohichnoi hotovnosti fakhivtsiv hrup kontroliu boiovoho stresu do diialnosti v boiovykh umovakh [Socio-psychological factors of formation of psychological readiness of combat stress control group specialists for activities in combat conditions]. *Naukovi perspektyvy. Seriya: psykholohiia – Scientific perspectives. Series: psychology*, 4 (58), 1511-1531 [in Ukrainian].
4. Volzhentseva, I.V. (2022). Teoretychnyi analiz vykorystannia metodu modeliuvannya v psykholohii [Theoretical analysis of the use of the modeling method in psychology]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Pedagogika. Psykholohiia – Bulletin of the National Aviation University. Series: Pedagogy. Psychology*, 20, 64-77 [in Ukrainian].
5. Hura, T.Ye. (2010). Aktyvizatsiia profesiinoi mysledialnosti maibutnikh psykholohiv zasobamy ihrovoho modeliuvannya [Activation of professional thinking of future psychologists by means of game modeling]. *Nauka i osvita – Science and education*, 10, 168-172 [in Ukrainian].
6. Kokun, O. M., Klochkov, V. V., Moroz, V. M. (2022). Zabezpechennia psykholohichnoi stiihosti viiskovosluzhbovtiv v umovakh boiovykh dii: metod. posib. [Ensuring the psychological stability of military personnel in combat conditions: methodical manual]. Kyiv-Odesa: Feniks. 128 p. [in Ukrainian].
7. Karpenko, Z. S. (2009). Aksiopsykholohichni dzherela metodu modeliuvannya u psykholohii osobystosti [Axiopsychological sources of the modeling method in personality psychology]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 138-144 [in Ukrainian].
8. Kyrychenko, A. V. (2023). *Psykholohichna hotovnist viiskovosluzhbovtiv Desantno-shturmovykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy do diialnosti u boiovykh umovakh: dys. ... dokt. filosof. u haluzi psykhol.* [Psychological readiness of military personnel of the Airborne Assault Forces of the Armed Forces of Ukraine for activity in combat conditions: dissertation ... doctor of philosophy in the field of psychology]. Kyiv. 281 p. [in Ukrainian].
9. Kolesnichenko, O.S. (2011). *Psykholohichna hotovnist pratsivnykiv MNS Ukrainy do profesiinoi diialnosti v ekstremalnykh umovakh: dys. ... kand. psykhol. nauk* [Psychological readiness of employees of the Ministry of Emergencies of Ukraine for professional activity in extreme conditions: dissertation ... candidate of psychology sciences]. Kharkiv. 238 p. [in Ukrainian].
10. *Poriadok roboty hrup kontroliu boiovoho stresu u viiskovykh chastynakh Zbroinykh Syl Ukrainy: Instruktisia, zatverdzhena zastupnykom nachalnyka Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy: viiskova publikatsiia VP 1-00 (160) 237.31* (2022) [Procedure for the work of combat stress control groups in military units of the Armed Forces of Ukraine: Instructions approved by the Deputy Chief of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine dated 11.11.2022: military publication VP 1-00 (160) 237.31] [in Ukrainian].
11. Okhremenko, O. R., Mamchenko, S. V., Stasiuk, V. V., Khmiliar, O. F. (2018). *Psykholohiia sub'iekta boiovykh zitsknen: monohrafiia* [Psychology of the subject of combat clashes: monograph]. Kyiv: Khimdzhest. 222 p. [in Ukrainian].
12. Samoilenko, O. O. (2018). *Formuvannya psykholohichnoi hotovnosti mobilizovanykh viiskovosluzhbovtiv-prykordonnykh do vedennia boiovykh dii: dys.... kand. psykhol. nauk* [Formation of psychological readiness of mobilized military personnel-border guards for conducting combat operations: dissertation.... candidate of psychological sciences]. Khmelnytskyi. 309 p. [in Ukrainian].
13. Stasiuk, V. V. (2014). *Psykholohiia upravlinnia viiskamy: pidruchnyk* [Psychology of military management: textbook]. Kyiv: NUOU. 540 p. [in Ukrainian].
14. Stasiuk, V. V., Skrypkin, O. H. (2014). Boiovyi stres: oznaky ta pervynna psykholohichna dopomoha [Combat stress: signs and primary psychological help]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 5(42), 341-343 [in Ukrainian].
15. Tomchuk, M. I. (2010). Metodolohichni zasady doslidzhennia ta formuvannya psykholohichnoi hotovnosti osobystosti do diialnosti [Methodological principles of research and formation of psychological readiness of the individual for activity]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 41-46 [in Ukrainian].
16. Furman, A. V. (2022). Arkhitektonika teorii diialnosti: refleksyvno-vchynkovyi stsennarii metametodolohuvannya [Architectonics of activity theory: a reflexive-action scenario of metamethodologizing]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 1, 7-94 [in Ukrainian].
17. Furman, A. F. (2006). Typolohichni pidkhid u systemi profesiinoho metodolohuvannya [Typological approach in the system of professional methodology]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 78-92 [in Ukrainian].
18. Furman, A. V. (2016). *Ideia i zmist profesiinoho metodolohuvannya: monohrafiia* [The idea and content of professional methodology: monograph]. Ternopil: TNEU. 378 p. [in Ukrainian].
19. Khairulin, O. M. (2023). Ontolohichne modeliuvannya psykholohichnoho polia hry [Ontological modeling of the psychological playing field]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 2, 106-141 [in Ukrainian].
20. Khairulin, O.M. (2021). *Psykholohiia ihrovoho modeliuvannya sotsialnoho zhyttia sub'iekta: monohrafiia* [Psychology of game modeling of the social life of the subject: monograph]. Ternopil: ZUNU. 404 p. [in Ukrainian].
21. Shchedrovetskyi, H. P. (2013). Metodolohichne znachennia opozytisii naturalistychnoho i systemodiialnisnoho pidkhodiv [Methodological significance of the opposition of naturalistic and systems-based approaches]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 1, 40-47 [in Ukrainian].
22. Brusher, E. A. (2007). Combat and Operational Stress Control. *International journal of emergency mental health*, 9 (2), 111-122 [in English].
23. Figley, C. R., Nash, W. P. (2007). *Combat Stress Injury: Theory, Research, and Management*. New York: Routledge. 341 p. [in English].
24. Marx, W. Wartofsky. (1979). *Models: Representation and the Scientific Understanding*. Dordrecht; Boston; London: D. Reidel. 390 p. [in English].

АНОТАЦІЯ

БАРАНОВА Тетяна Андріївна.**Моделювання психологічної готовності до діяльності фахівців груп контролю бойового стресу.**

Сутнісний зміст моделювання психологічної готовності до діяльності фахівців ГКС розкрито в контексті теоретичного аналізу, який охоплює концептуальні, структурні, функціональні та оргдіяльнісні аспекти вказаної готовності. Моделювання потрактовано як універсальний теоретичний інструмент дослідження складних психологічних феноменів, що уможливує системне й унаочнене відтворення глибинних характеристик об'єктів пізнання, сприяє інтеграції емпіричних і теоретичних знань та забезпечує глибоке розуміння закономірностей розвитку функціонування психіки в екстремальних умовах суспільного повсякдення. В аналізованому контексті уточнено пізнавальні можливості візуальної концептуальної репрезентації, яка передбачає формування багаторівневих структур, творче осмислення низки суб'єктних утворень у їх актуальній процесуальності. Модель психологічної готовності фахівців ГКС подано як полікомпонентну, багатовимірну та динамічну систему, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивно-змістовий, практично-операційний та емоційно-вольовий компоненти, а також інтегрує зовнішні фактори та внутрішні чинники психофізіологічного, соціально-психологічного, мотиваційного та діяльно-операційного рівнів. Аргументовано значущий вплив на якість психологічної готовності офіцерів ГКС опрацьованих екстремальних ситуацій, конструктивного досвіду взаємодії з командуванням, саморегуляції психоемоційного напруження на особистісному рівні буттєвості, вмілого поведіння в реаліях жорстких часових обмежень та ін. Акцентовано увагу на важливості актуалізації психологічної готовності у кризових ситуаціях та ролі спеціальних заходів – індивідуальних консультацій, тренінгів, групової роботи, декомпресійних практик – у підтриманні професійної дієздатності офіцерів зазначених груп контролю. Перспективами подальших досліджень визначено експериментальне обґрунтування розробленої моделі психологічної готовності офіцерів названої спеціалізації до професійної діяльності у бойових умовах.

Ключові слова: війна, особистість, психологічна готовність, бойовий стрес, екстремальні ситуації, професійна діяльність, група контролю бойового стресу, фахівець ГКС, модель, моделювання, структура, системно-діяльнісний підхід; мотиваційно-ціннісний, когнітивно-змістовий, практично-операційний, емоційно-вольовий компоненти; статична і динамічна складові моделі.

ANNOTATION

Tetiana BARANOVA.**Modeling psychological readiness for the activities of combat stress control group specialists.**

The essential content of modeling psychological readiness for the activities of CSCG specialists is revealed in the context of theoretical analysis, which covers conceptual, structural, functional and organizational aspects of the specified readiness. Modeling is interpreted as a universal theoretical tool for studying complex psychological phenomena, which enables the systematic and visual reproduction of the deep characteristics of objects of knowledge, promotes the integration of empirical and theoretical knowledge and provides a deep understanding of the patterns of developmental functioning of the psyche in extreme conditions of everyday life. In the analyzed context, the cognitive capabilities of visual conceptual representation are clarified, which involves the formation of multi-level structures, creative comprehension of a number of subjective formations in their actual procedurality. The model of psychological readiness of CSCG specialists is presented as a multicomponent, multidimensional and dynamic system that includes motivational-value, cognitive-content, practical-operational and emotional-volitional components, and also integrates external factors and internal factors of the psychophysiological, socio-psychological, motivational and active-operational levels. The significant impact on the quality of psychological readiness of CSCG officers of worked-out extreme situations, constructive experience of interaction with the command, self-regulation of psycho-emotional stress at the personal level of being, skillful behavior in the realities of strict time constraints, etc. is argued. Attention is focused on the importance of updating psychological readiness in crisis situations and the role of special measures – individual consultations, trainings, group work, decompression practices – in maintaining the professional ability of officers of the specified control groups. The prospects for further research are determined by the experimental substantiation of the developed model of psychological readiness of officers of the specified specialization for professional activity in combat conditions.

Keywords: war, personality, psychological readiness, combat stress, extreme situations, professional activity, combat stress control group, GKBS specialist, model, modeling, structure, systemic approach; motivational-value, cognitive-semantic, practical-operational, emotional-volitional components; static and dynamic components of the model.

Рецензенти:**д. психол. н., проф. Оксана ФУРМАН,
д. психол. н., проф. Михайло ТОМЧУК.****Надійшла до редакції 10.06.2025.****Підписана до друку 22.06.2025.**

Бібліографічний опис для цитування:

Баранова Т.А. Моделювання психологічної готовності до діяльності фахівців груп контролю бойового стресу. Психологія і суспільство. 2025. № 2. С. 119-132.**DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2025.02.119>**